

ומיד אחר כך **סמיך ליה** [נאמר בסמוך לז]: **"וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך"**.

ומסמיכות הפסוקים יש לדרוש את הכתוב כך:
"בשנת היובל הזאת – וכי תמכרו".

כלומר, אם תסחרו⁽⁹³⁵⁾ בפירות שביעית, שאסרתי לכם ביובל, אזי "ממכר לעמיתך – מיד עמיתך".

תענשו בכך שתאלצו למכור **דבר הנקנה מיד ליד**, דהיינו מטלטלין.

ואם אפילו לאחר שנאלץ למכור את מטלטליו **לא הרגיש** שזהו עונש עבור חטא, וראוי לו לחזור בו מעבירה שבידו⁽⁹³⁶⁾ –

אזי, **לסוף, מוכר את שדותיו**. וזהו עונש קשה יותר ממכירת מטלטלין, מפני שאדם קשור יותר לשדותיו מאשר למטלטליו.

שנאמר בסמיכות לאותה פרשה [שם]: **"כי ימוך אחיך, ומכר מאחוזתו"**.

וגם לאחר שימכור את קרקעותיו, בכל זאת **לא באת לידו**, לא תבוא בלבו מחשבת תשובה, והוא ממשיך להדרדר, **עד שמוכר אפילו את ביתו**.

שנאמר בסמיכות לאותה פרשה [שם]: **"כי ימכור בית מושב עיר חומה"**.

ולפני שהגמרא מסיימת להביא את דברי רבי יוסי ברבי חנינא, מקשינן על לשונו:

בתחילת הברייתא שנינו: **"לא הרגיש"**, לסוף מוכר את שדותיו. ואילו בהמשך שנינו: **"לא באת בידו"**

ולפיכך ראוי להחמיר עליו שלא יוכל לפדות את עצמו.

והגמרא מביאה את דברי רבי יוסי ברבי חנינא בהרחבה:

דתניא: רבי יוסי ברבי חנינא אומר: בא וראה כמה קשה העונש על עבירה הנקראת "אבקה של שביעית", על איסור קל [כעין אבק] שבאיסורי שביעית:

בענין שביעית נאמרו כמה איסורים בלשון "לא תעשה", כגון [ויקרא כה]: **"שדך לא תזרע"**, ו"כרמך לא תזמור". ועוד.

ונאמר [שם]: **"והיתה שבת הארץ לכם לאכלה"**.

ודרשו חכמים: לאכלה ניתנו פירות שביעית, ולא לסחורה. שאסור לסחור בפירות שביעית.

ואיסור זה קל יותר משאר איסורי שביעית, כי שאר איסורי שביעית נאמרו בלשון "לא תעשה", ואילו איסור זה הוא "לאו הבא מכלל עשה"⁽⁹³⁴⁾.

ובכל זאת הכתוב החמיר מאוד בעונש איסור זה –

אדם שנושא ונותן בפירות שביעית, לסוף הוא נענש בכך שמוכר את מטלטליו מחמת שהוא נדחק לממון.

ודבר זה נלמד ממה שנאמר לענין שנת היובל, שאף בה נוהגים דיני שמיטת קרקעות כשביעית:

שנאמר [ויקרא כה]: **"בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו"**.

המלך שם ומנחת חינוך תחילת מצוה קיב]. וכנראה לכן כתבו תוספות שעיקר איסור שביעית הוא "בעבודות הקרקע". והיינו אפילו אם אין מצות לא תעשה בחרישה, אבל מכל מקום בחלק מעבודות הקרקע יש איסור לא תעשה, כגון זריעה, ולפיכך איסורי עבודת הקרקע הם עיקר איסור שביעית.

935. כך פירש רש"י. [וכנראה "ותקנו" נלמד מהמילים "או קנה"].

936. כך נראה לפירוש על פי רש"י. [ובמסכת ערכין ל ב כתב רש"י: "לא הרגיש – לא נודעו לעושה מן העבירה"].

934. כלומר: האיסור לא נאמר בתורה בפירוש "לא תעשה" וכך, אלא נאמר בתורה בלשון "עשה" – "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה". ומשמע שהכתוב מדגיש – דוקא לאכלה. ולא לסחורה. וזהו לאו הבא מכלל עשה. והוא קל יותר מאיסור שנאמר בפירוש בלשון "לא תעשה".

וביארנו ששאר איסורי שביעית נאמרו בלשון "לא תעשה" על פי משמעות רש"י ותוספות. וכתבו תוספות: "שעיקר איסור שביעית אינו אלא בעבודות קרקע כגון חרישה וזריעה". והנה זריעה אינו נאמר בפירוש בתורה לשון לא תעשה "שדך לא תזרע" [ויקרא כה] אבל בחרישה לא מצאנו בפירוש לשון לא תעשה. ונחלקו אמוראים במסכת מועד קטן [ג א] אם לוקים עליה. והרמב"ם [שמיטה א ד] פסק שאין לוקין עליה. ולפי זה אין בחרישה "לא תעשה" אלא מצות עשה בלבד. [עיינין שער

עד שמוכר את ביתו".

ונשאלת השאלה: **מאי שנא התם**, מה שונה בתחילת הברייתא, דהתנא אמר "אם 'לא הרגיש' לסוף מוכר שדותיו" ומשמע כי יש שתי אפשרויות, יתכן שירגיש וישוב בתשובה, ויתכן שלא ירגיש ולא ישוב.

ומאי שנא הכא, ומה שונה כאן בהמשך הברייתא דהתנא אמר "לא באת לידו", ומשמע שפשוט לו לתנא שדרך האדם שלא תבוא בלבו מחשבת תשובה עד שיקבל פורענות נוספת? (937)

ומתצינן: רבי יוסי ברבי חנינא שינה את לשונו כדי ללמדנו **כדברי רב הונא**:

דאמר רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה, ושנה בה פעם שניה – אזי הותרה לו אותה עבירה.

ויש לתמוה על דברי רב הונא: וכי "הותרה לו", **סלקא דעתך!?**

וכי יעלה בדעתך לומר שהותרה לו העבירה?

אלא בודאי כך התכוין רב הונא לומר: "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, אזי היא נעשית לו כאילו היתה היתר". שהוא חוזר ושונה בה ואינו מרגיש שעושה עבירה.

ולפיכך, בתחילת הברייתא, לאחר שנענש פעם אחת במכירת מטלטליו, התנא אמר "לא הרגיש", כי יתכן שירגיש ויתכן שלא ירגיש, שהרי לא עבר עבירה אלא פעם אחת.

אבל לאחר שנענש פעם אחת, וחוזר ושנה בחטאו, ונענש שנית, שונה התנא "לא באת לידו", כי דרך האדם שעבר עבירה ושנה בה, שלא תבוא בלבו מחשבת תשובה, מפני שהעבירה נעשתה לו כהיתר. (938)

והגמרא חוזרת ומביאה את המשך דברי רבי יוסי ברבי חנינא:

לאחר שהחוטא נענש במכירת ביתו, עדיין **לא באת לידו**, לא תבוא בלבו מחשבת תשובה, **עד שמוכר את בתו לאמה.**

שנאמר [שמות כא]: **"וכי ימכור איש את בתו לאמה"**.

ורבי יוסי ברבי חנינא דורש כך, **אף על גב דמכירת בתו לא כתיבא בהאי ענינא!**

שהרי מכירת בתו לא נכתבה בין הפרשיות הסמוכות לענין היובל, כי כל הפסוקים שרבי יוסי ברבי חנינא הביא לעיל, כולם נאמרו בספר ויקרא בפרשיות הסמוכות לפרשת היובל [וכפי שהתבאר לעיל], ומסמיכות הפרשיות לפרשת היובל לומד רבי יוסי ברבי חנינא שהם עונשים על כך שנשא ונתן בפירות היובל או השביעית.

ואילו הפסוק שרבי יוסי ברבי חנינא הביא כאן, "וכי ימכור איש את בתו לאמה", נאמר בספר שמות, ואינו סמוך לפרשת היובל כלל –

ובכל זאת, יש ללמוד בעקיפין, מסדר הפרשיות הסמוכות לפרשת היובל, שגם מכירת בתו לאמה מהווה עונש עבור סחורה בפירות שביעית, אם כי היא לא נזכרת שם בפירוש.

שהרי לאחר פרשת מכירת ביתו, נאמר בסמוך לה פרשת הלואה בריבית.

ויש ללמוד מסמיכות הפרשיות, שהחוטא, אחר שנאלץ למכור את ביתו, הוא נאלץ ללוות כסף בריבית, ובודאי הוא כבר הספיק למכור את בתו לאמה. (939)

כי היות והוא נאלץ ללוות בריבית, הרי זה ראייה שכבר איבד האדם את כל ממונו.

כלל, והיינו מפני שאינו מעלה בדעתו שעושה עבירה. ועיין מהרש"א בחידושי אגדות].

938. עיין בהערה הקודמת.

939. [צריך ביאור: מאחר שהתנא אינו לומד שימכור את בתו אלא מסברא – שנוח לאדם למכור את בתו לפני שלוה בריבית, אם כן מדוע אמר התנא: "שנאמר וכי ימכור איש את בתו לאמה"? והלא אין ללמוד מאותו פסוק לענין סחורה

937. בענין "לא הרגיש" כתוב בברייתא: "לא הרגיש לסוף מוכר מטלטליו". ולפיכך יש לפרש שאם האדם לא הרגיש אזי סופו שימכור את מטלטליו, אבל בענין "לא באת לידו שנינו: "לא באת לידו עד שמוכר את ביתו". ומהמילה "עד" משמע שפשוט לתנא שלא יבוא לידי תשובה עד שימכור את ביתו. [וכן בהמשך הברייתא להלן נאמר בכל העונשים "לא באת לידו עד ש..."]. על פי רש"י.

[ומדברי רש"י במסכת ערכין ל ב משמע ש"לא הרגיש" היינו לא 'הזדעזע'. ואילו "לא באת לידו" משמע שאין הדבר נוגע לו

לאחר שהחוטא מכר את בתו לאמה, עדיין לא באת מחשבת תשובה לידו עד שלוה ברבית.

לפי שנאמר בהמשך הכתוב [ויקרא כה]: "וכי ימוך אחיך, ומטה ידו עמך".

וסמיך ליה, ונכתב בסמוך: "אל תקח מאתו נשך ותרבית" וגומר. (942) (943)

ולא באת מחשבת תשובה לידו, עד שמוכר את עצמו לעבד עברי לאדון ישראלי.

שנאמר בסמוך לפרשת ריבית [שם]: "וכי ימוך אחיך, ונמכר לך [לעבד]".

ולא לך הישראלי בלבד הוא נמכר, אלא סופו שאפילו לגר הוא נזקק למכור את עצמו.

שנאמר בפרשה הסמוכה [שם]: "ונמכר לגר".

ולא רק לגר צדק הוא נמכר, אלא אפילו לגר תושב, שקבל על עצמו לשמור שבע מצוות בני נח, ולא את כל התורה כולה.

שנאמר [שם]: "ונמכר לגר תושב". (944)

ובהמשך אותו פסוק נאמר: "ונמכר לגר תושב עמך, או לעקר, משפחת גר".

ורבי יוסי ברבי חנינא מפרש מי הוא "עקר" ומה היא "משפחת גר":

"משפחת גר" — זה עובד כוכבים ומזלות, שלא קיבל על עצמו את שבע מצוות בני נח.

ואף ברור הדבר ["אנן סהדי". רש"י] שכבר מכר את בתו לאמה, לפני שהגיע לידי כך שהוא נזקק ללוות כסף בריבית.

ורמז לנו הכתוב, כי בודאי הוא כבר הספיק למכור את בתו קודם לכן לאמה, כעונש על מסחרו בפירות שביעית. מפני שאם היתה לו אפשרות למכור את בתו לאמה, הוא לא היה לווה בריבית, אלא מוכרה, וחי בכסף מכירתה.

והא קא משמע לך, את זאת רבי יוסי ברבי חנינא משמיענו, שאם הגיע האדם לידי כך שאין לו ברירה אלא או ללוות בריבית, או למכור את בתו, אזי נזבין אינש ברתיה, ולא ניזיף בריביתא.

עדיף לו לאדם שימכור את בתו לאמה מאשר ללוות בריבית. (940)

מאי טעמא, ומה הוא טעם הדבר?

ברתיה — מגרעה ונפקא. בתו אינה מכורה אלא עד שיגיעו ימי הנערות, ואם האב בא לפדותה, הרי הוא מחשב לפי הדמים שקיבל עבור מכירתה, כמה מגיע עבור כל שנה שהיתה ראויה להיות ביד האדון, ומגרע מדמי פדיונה את הדמים המגיעים עבור הזמן שהיא עבדה את האדון, ויכול לפדותה במחיר שקיבל עבור עבודתה בשעה שמכר אותה. (941)

ואילו הא, הלואה בריבית [אפילו הלואה המותרת, כאשר המלווה הוא גוי], מוספה ואזלא הרי היא גדלה והולכת כל הזמן.

והגמרא מביאה את המשך דברי רבי יוסי ברבי חנינא:

בפירות שביעית כלל!

וקושיא זו מתיישבת לפי פירוש המהרש"א בחידושי אגדות ד"ה ואמר. עיין שם].

940. מלשון רש"י [כאן ובערכין ל ב] משמע שאין זו עיצה טובה לאדם למכור את בתו לפני שלוה בריבית. אלא קא משמע לך שכך דרך האדם למכור את בתו לפני שלוה בריבית. וכן כתב המאירי שזהו "משל [פתגם] הדיוט". [ועיין מהרש"א סוף ד"ה ואמר].

941. לעיל [יח א] שנינו שמפדין את הבת בעל כרחו של האב. נמצא שאב שמכר את בתו חייב לבסוף לשלם לאדון את גרעונה ולפדותה. אך ככל שעובר הזמן חובו קטן והולך. וזה בניגוד להלואה בריבית שגדלה והולכת. [על פי משנה למלך עבדים ד ב בהסבר דברי תוספות. וכך יש לפרש את דברי רש"י במסכת ערכין ל ב, ובזה מיושבת קושית תורה תמימה ויקרא

כה אות עה, עיין שם].

942. כל העונשים הכתובים בברייתא נדרשים מסמיכות הפרשיות בתורה. וכל פרשה עונשה גדול מן העונש הנדרש מהפרשה שלפניה. רש"י.

943. עיין רש"ש.

944. כוונת הברייתא שנמכר לגר צדק ואחר כך לגר תושב. וקשה: והלא בכתוב נאמר "ונמכר לגר תושב", משמע שהוא אדם אחד, ואם כן, כיצד התנא דורש מכאן גם מכירה לגר צדק וגם מכירה לגר תושב?

ויש לומר: בתחילת הכתוב נאמר [ויקרא כה מז]: "וכי תשיג יד גר ותושב עמך" ומשמע שהכתוב מדבר גם בגר צדק וגם בגר תושב. ובהמשך הכתוב נאמר "ונמכר לגר תושב" ואנו מפרשים זאת על פי תחילת הפסוק — שתחילה נמכר לגר

ומאחר שהכתוב ריחם עליו על אף שנשא ונתן בפירות שביעית ואף נמכר לעבודת כוכבים עצמה, אם כן, ראוי להקל עליו אף לענין שאם השביח או התקלקל, הרי הוא משלם את פדיונו לקולא.

ומקשינן על תירוצו של אביי:

ואימא אמור שהטעם לכך ש"גאולה תהיה לו", זה **כי היכי** [כדי] **דלא ליטמע בין העובדי כוכבים**, ולא משום שראוי להקל על העבד.

הא לענין כסף הפדיון של העבד — **נחמיר עליו** לשלם כמה שיותר, משום דברי רבי יוסי ברבי **חנינא**, שהרי הוא נשא ונתן בפירות שביעית!

ומכח קושיא זו הגמרא דוחה את תירוצו של אביי, ומביאה תירוץ אחר:

אמר רב נחמן בר יצחק: **תרי קראי כתיבי**, שני מקראות נאמרו בענין פדיון עבד:

[א] **כתיב** [ויקא כה נא]: **"אם עוד רבות בשנים** — לפיהן ישיב גאולתו 'מכסף מקנתו'".

[ב] **וכתיב** [שם נב]: **"ואם מעט נשאר בשנים** — כפי 'שני' ישיב את גאולתו".

בפסוק הקודם [פסוק ג] נאמר: "וחשב עם קונהו [כמה שנים יש] משנת המכרו לו עד שנת היובל".

ועל זה אמר הכתוב [בפסוק נא]: "אם עוד רבות בשנים", אם יש שנים רבות באותן שנים שהוזכרו במקרא הקודם, בשנים שמשנת המכירה ועד שנת היובל.⁽⁹⁴⁸⁾

ואמר הכתוב, שאפילו אליו נמכר האדם הנושא ונותן בפירות שביעית.

"עקר" האמור בכתוב, הוא כינוי לעבודת כוכבים.⁽⁹⁴⁵⁾

כשהוא [כשהכתוב] **אומר "לעקר"** —

כ-ב זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה, לחטוב עבודה עצים, וכן לשאר צרכיה.^{(946), (947)}

עד כאן דברי רבי יוסי ברבי חנינא, שהביאם "ההוא מדרבנן", כדי לשאול על אביי, מדוע לא נאמר שיש סברא להחמיר על העבד, ולהגדיל את דמי פדיונו כדי שלא יוכל לצאת לחרות, כעונש על כך שנשא ונתן בפירות שביעית!

אמר ליה אביי תירוץ:

התם, לאחר שנאמר בתורה שהסוחר בפירות שביעית נענש וסופו להמכר לעבודת כוכבים, **הא אהדריה קרא**, הרי החזירו הכתוב לכל ישראל לרחם עליו, כדלהלן:

דתני רבי רבי ישמעאל: **הואיל והלך זה ונעשה כומר לעבודת כוכבים** שנמכר לשרת אותה, **אימא לידחי אבן אחר הנופל**, הייתי יכול לומר שראוי לדחות אבן אחר הנופל ולא להקימו, שלא יגאל לעולם.

תלמוד לומר, לפיכך נאמר: **"אחרי נמכר גאולה** [פדייה] **תהיה לו, אחד מאחיו יגאלנו"**

מכאן אתה למד כי למרות שנמכר לעבודת כוכבים, יש לו גאולה.

"משפחה".

ובתוספות [כאן ובערכין ל ב] כתבו שהכתוב קרא לעבודה זרה "עקר" מפני שסופה להעקר מן העולם. [מפני שמצוה לאבדה]. ויש פירוש נוסף ברבנו גרשום בערכין שם.

948. [אפשר לפרש את "רבות בשנים" [וכן את "ואם מעט נשאר בשנים"] בשתי דרכים:

דרך אחת: הכתוב מדבר על השנים שמזמן הגאולה ועד היובל. וכך אמר הכתוב: אם נשארו שנים רבות עד היובל, העבד חייב לפדות את עצמו בממון רב כפי ערך אותם השנים. ואם נשארו מעט שנים מזמן הגאולה ועד היובל, העבד יכול לפדות את עצמו בממון מועט כפי ערך אותם שנים מועטות.

דרך שניה: הכתוב מדבר על השנים שמזמן המכירה ועד זמן יציאת העבד ביובל. וכך אמר הכתוב: כאשר העבד בא לפדות את עצמו צריך לשום כמה שוה כל שנה משנות

צדק ואחר כך לגר תושב. [על פי שיטה לא נודע למי].

[ועיין בבא מציעא עא א "אמר רבי גר צדק האמור לענין מכירה — איני יודע מהו". וכו'].

945. על פי תוספות בבא מציעא עא א בתרוץ השני. ועיין שם פירוש נוסף.

946. ולא לשם אלהות [רש"י].

947. פירשנו על פי תוספות בבא מציעא עא א בתירוץ שני. שגם המילה "עקר" יכולה להתפרש מלשון עובד עבודה זרה. אלא מיתור הכתוב "משפחת גר" למדנו ש"עקר" היינו עבודה זרה.

ונראה שהתנא פירש ש"עקר" היינו עבודה זרה מפני שלא יתכן לפרש כן את "משפחת גר" שהרי עבודה זרה אינה

המקרא מידי פשוטו, ולבאר שהריבוי והמיעוט הינם ריבוי ומיעוט בכספו.

וקשה: הרי יש ליישב את המקרא כפשוטו, ואימא, **הכי קאמר**, ונאמר שכך התכוין הכתוב לומר:

אין הכתוב מתייחס לשנים שחלפו משנת המכירה עד עכשיו, אלא לשנים שנותרו משעת הפדייה ואילך, (952) וכך אמר הכתוב:

"אם עוד רבות בשנים", כלומר: **היכא דעבד תרי, ופש ליה ד'**. במקרה שהעבד כבר עבד שנתיים, ונותרו לו עוד ארבע שנים עד סוף שש שנות עבודתו, אזי "ישיב גאולתו מכסף מקנתו". כלומר, **ניתב ליה ד'** ישיב לאדונו דמי ארבע שנים **מכסף מקנתו**.

"ואם מעט נשאר בשנים", אם **עבד ד'** [ארבע שנים], **ופשו ליה תרתי**, ונותרו לו עוד שנתיים עד סוף שנות עבודתו, אזי, **ניתב ליה תרתי** ישיב לאדונו דמי שנתיים, **"כפי שניו"**.

ולפי זה, הפסוק לא מדבר לא בעבד שהשביח ולא בעבד שהכסוף, (953)

ואם כן קשה: מנין למד התנא שלעולם מקילים על העבד לשלם כמה שפחות?

משמע שהכתוב מתכוין לומר שיש ריבוי בשנים עצמם ולא במספר השנים. ולפיכך תמה רב נחמן בר יצחק: וכי יש שנה שהיא מרובה מחברתה?!

וכן פירש רשב"א כאן.

951. לפי זה אין הריבוי בשנים עצמן, אלא בדמי העבד. והרשב"א מפרש שזה נחשב כאילו התרבו השנים עצמם. שמאחר שהעבד השביח מלאכת השנים התרבתה, והוכרח לפרש כן לשיטתו בהסבר שאלת רב נחמן בר יצחק, כמבואר לעיל בהערה 950.

952. רב נחמן בר יצחק לומד ממה שנאמר "רבות בשנים" ולא נאמר "רבות שנים" שהכתוב מדבר בשנים שמשעת המכירה ולא משעת הגאולה, וכפי שיתבאר להלן בתירוץ. אך המקשה לא ידע זאת, ולפיכך שאל מה ששאל. [על פי רש"י ורשב"א]. לתוספת הסבר עיין לעיל הערה 950.

953. כך פירש רש"י.

אבל תוספות הקשו על דבריו: אם אכן הכתוב אינו מדבר לא בהשביח ולא בהכסוף, אם כן, מדוע שינה הכתוב את לשונו? היה ראוי לכתוב בין בענין "רבות בשנים" ובין בענין "מעט בשנים" את אותה הלשון — או "מכסף מקנתו" או "כפי שניו"!!

ולפיכך פירשו תוספות:

ונשאלת השאלה: הרי עבד עברי אינו נמכר אלא לשש שנים, (949) לא פחות ולא יותר, וכי יש בעבד עברי מושג של "שנים מרובות" ו"יש שנים מועטות"?!

כיצד יתכן שיהיה ריבוי בשנות מכירת העבד יותר על שש שנים? (950)

אלא, בהכרח, הריבוי והמיעוט המוזכרים כאן, אינם ריבוי ומיעוט בשנים, וכך יש לפרש את הכתוב:

פסוק נ"א: "אם עוד רבות בשנים" — אם השביח ונתרבה כספו, ומעתה ואילך כל שנה שוה יותר, (951) אזי — "לפיהן ישיב גאולתו מכסף מקנתו". שהפדיון יהיה לפי כסף מכירתו ולא לפי הדמים שהעבד שוה עתה.

פסוק נב: "ואם מעט נשאר בשנים" — אם התקלקל ונתמעט כספו ומעתה ואילך כל שנה שוה פחות. אזי — "כפי שניו ישיב את גאולתו". שהפדיון יהיה לפי שווי שנות עבודתו היום, ולא לפי כסף מכירתו.

ומקשינן על תירוץ של רב נחמן בר יצחק:

הרי תירוץ של רב נחמן בר יצחק מבוסס על כך שאי אפשר לפרש את המקרא כפשוטו, היות ולא שייך ריבוי בשנים, ובעל כרחך צריך להוציא את

עבודתו. כגון: עבד שנמכר לאדונו באלף זוז, ובא להגאל שנה לפני היובל, אזי, אם משעת המכירה ועד היובל היו שנים רבות [כגון 10 שנים], נמצא ששנה אחת שוה מעט ממון [100 זוז]. ואם היו שנים מועטות [כגון שנתיים] נמצא ששנה אחת שוה ממון רב [500 זוז].

ומאחר שנאמר "רבות בשנים" ולא נאמר "רבות שנים", משמע שהכתוב מתייחס לשנים הידועות שכבר הוזכרו במקרא קודם לכן, והיינו מזמן המכירה. שנאמר בפסוק הקודם "וחשב עם קונוה משנת המכרו לו ועד שנת היובל". על פי רש"י בהסבר דברי רש"י כאן, [ובזה מיושבת קושיית רשב"א עיין שם].

אבל, הרשב"א מבאר את דברי הגמרא שלא כדברי רש"י כאן. וכדבריו פירש רש"י עצמו במסכת ערכין ל ב. ודבריו מובאים להלן בהערה 950.

949. לעיל יד ב נחלקו תנאים אם עבד עברי שנמכר לגוי יוצא בשש, וסוגית הגמרא כאן סוברת כדעת האומרים שיוצא בשש. רש"י בהסבר דברי רש"י כאן. [אבל עיין רשב"א].

950. פירשנו את הקושיא על פי הסבר הרש"י בדברי רש"י בסוגייתנו. אבל יש קושי רב בהבנת הקושיא לפירוש זה. [עיין רשב"א. ועיין היטב בספר בירורי השיטות]. ורש"י עצמו במסכת ערכין [ל ב] ביאר את הקושיא בדרך אחרת:

מאחר שנאמר "רבות בשנים" ולא נאמר "רבות שנים"

א. עבד ב. בית —

שתי השאלות הראשונות דנות בענין פדיה לחצאין.

ג. בית ד. עבד —

שתי השאלות האחרונות דנות בענין פדיה בקרובים].

בעיה ראשונה:

בעא מיניה [שאל] **רב הונא בר חיננא מרב ששת:**

עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים, שאין ידו משגת לשלם את כל דמי פדיונו, האם הוא נגאל לחצאין.

האם יכול הוא לתת לאדונו את חצי דמיו, ולמעט באותה פדיה את מחצית מנין שניות עבודתו [כגון אם נותרו לו לעבוד עוד חמש שנים, ושילם לאדונו חצי דמיו, התמעטו בכך שנות עבודתו, ונותר לו לעבוד שנתיים ומחצה בלבד].⁽⁹⁵⁵⁾

או אינו נגאל לחצאין, שאין אפשרות לגאול אותו על ידי נתינת חצי דמיו.⁽⁹⁵⁶⁾

והנה, לפי שני צידי הספק, אין העבד משתחרר עתה, שהרי שילם רק עבור מחצית השנים.

ומאידך, גם אם נאמר שהעבד אינו נגאל לחצאין, הרי בודאי שאותם הדמים אשר נתן העבד לאדונו עבור הפדיון של מחצית שנות עבודתו, אין אותם דמים נקנים לאדון כמתנה, אלא הם מונחים כפקדון בידו עד

ומתרץ רב נחמן בר יצחק: אילו אמנם הכתוב היה מתייחס לשנים שנותרו משנת הפדיה ועד סוף שש שנים, **אם כן** היה ראוי שכך **נכתוב** [יכתוב] **קרא:** **"אם עוד רבות שנים"** [ולא 'בשנים'], דהיינו שנותרו שנים רבות. וכן — **אם מעט נשאר שנים"** [ולא 'בשנים'], דהיינו שנותרו שנים מעטות!!

מאי "בשנים"? מה כוונת הביטוי "בשנים"?⁽⁹⁵⁴⁾ —

בהכרח שכך היא כוונת הכתוב: "אם עוד רבות בשנים", אם **נתרבה כספו בשנים** מחמת שהשביח, אזי, גאולתו היא **"מכסף מקנתו"**, ולא לפי שווי השנים עכשיו.

"ואם מעט נשאר בשנים", אם **נתמעט כספו בשנים** מחמת שהכסיף, אזי גאולתו היא **"כפי שניו"** — כפי שהשנים שווים בשעת הפדיה.

ורב יוסף משבח את תירוצו של רב נחמן בר יצחק:

אמר רב יוסף: דרשינהו רב נחמן בר יצחק להני קראי כסיני, רב נחמן בר יצחק דרש את הכתובים נכון, והרי זה כאילו קיבלנו מרבותינו כן הלכה למשה מסיני.

ומביאה עתה הגמרא ארבע בעיות [שאלות] ששאל רב הונא בר חיננא את רב ששת, בדיני גאולה [פדיה] שהוזכרה בתורה.

שתים מן הבעיות דנות בענין גאולת עבד, ושתים מן הבעיות דנות בענין גאולת בתי ערי חומה.

[**וסימן** יהיה לך כדי לזכור את הבעיות כסדרן:

955. על פי ריטב"א עיין שם. וכן נראה מדברי רש"י.

956. א. רב הונא בר חיננא שאל: "עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים נגאל לחצאין או אינו נגאל לחצאין". ונשאלת השאלה: מדוע רב הונא בר חיננא לא שאל מה דין עבד עברי הנמכר לישראל? האם הוא נגאל לחצאין או אינו נגאל?

וכתב על כך בתוספות הרא"ש: שורש שאלתו של רב הונא בר חיננא הוא בהסבר המילה "גאולתו" שכתובה בענין נמכר לגוי, ולפיכך רב הונא בר חיננא דיבר עליו, וממילא נלמד את דין הנמכר לישראל מדין הנמכר לגוי בגזרה שוה "שכיר שכיר" [כדלעיל יד ב], וכן כתב ריטב"א, [והוסיף שלתנא שאינו דורש "שכיר" "שכיר" לגזרה שוה לומדים זאת מ"וכי תשיג" — ו' מוסיף על ענין ראשון, כדלעיל שם].

אבל, הרמב"ם [עבדים ב ז] מחלק בין דין עבד הנמכר לישראל לעבד הנמכר לגוי — הנמכר לישראל אינו נגאל לחצאין והנמכר לגוי נגאל לחצאין. והאחרונים האריכו בהסבר שיטתו. [עיין ספר המפתח שם].

גם עתה הגמרא הבינה ש"מכסף מקנתו" היינו כשעת המכירה, ו"כפי שניו" היינו כשעת הפדיה, אלא שהוקשה למקשה: מנין למד רב נחמן בר יצחק שיש חילוק בין השביח לבין הכסיף? והלא אפשר לפרש את הכתוב כך: "אם עוד רבות בשנים" דהיינו אם עבד שנתיים ונשאר לו ארבע, אזי יתן "מכסף מקנתו" בין אם השביח ובין אם הכסיף. "ואם מעט נשאר בשנים" היינו אם עבד ארבע שנים ישאר שנתיים אזי יתן "כפי שניו". [וכן פירש ריטב"א].

[ובטעם הדבר כתבו תוספות שכאשר הפדיון סמוך יותר למכירה שמין כשעת המכירה, וכשהוא סמוך לזמן היציאה שמים לו כפי שהוא שוה עתה, וריטב"א כתב שזו גזירת הכתוב].

לישוב קושית תוספות על פירוש רש"י בדוחק עיין ספר המקנה.

ושדה אחוזה, בודאי אינה נגאלת לחצאין, שהרי נאמר [בפסוק הנזכר] "והשיגה ידו, ומצא כדי גאולתו".

ומשמע, שאם לא השיג את כל הכסף "כדי גאולתו", אינו יכול לגאול את השדה לחצאין.

ובענין גאולת עבד עברי הנמכר לגוי, לא נאמר "כדי גאולתו", אלא רק נאמר [שם]: "ישיב גאולתו", ואין ראייה מן הכתוב הזה שאין העבד נגאל לחצאין.

ולכן יש להסתפק: מצד אחד יתכן לומר שגם עבד עברי אינו נגאל לחצאין, היות ו"גאולתו גאולתו" **משדה אחוזה, גמר.**

דהיינו, יש ללמוד את דיני גאולת העבד מגאולת שדה אחוזה בגזרה שוה, משום שבשניהם נאמר "גאולתו". ולכן, כשם ששדה אינה נגאלת לחצאין, כך גם העבד אינו נגאל לחצאין.

או דלמא, שמא יש לנו לומר צד שני, כיון שלענין עבד שהשביח או הכסיף הולכים בפדיונו להקל על העבד, גם לענין גאולה לחצאין, אין להקיש אותו לגמרי לשדה אחוזה, אלא, רק **לקולא אמרינן**.

דהיינו, רק לענין צד הקולא⁽⁹⁶¹⁾ שבדבר אנו אומרים שגם העבד אינו נגאל לחצאין.

אבל לחומרא — לא אמרינן.

לצד החומרא שבדבר⁽⁹⁶²⁾ אין לומדים את דין העבד מדין שדה אחוזה.⁽⁹⁶³⁾ ⁽⁹⁶⁴⁾

שיעברו חצי שניו, ובאותה שעה העבד ייפדה באותם מעות.⁽⁹⁵⁷⁾

וספיקו של רב הונא בר חיננא הוא: האם הפדיון של חצי שניו חל כבר עכשיו [בשעה שהעבד נותן את חצי דמיון]⁽⁹⁵⁸⁾, או שהפדיון יחול רק אחר כך שיעברו חצי שניו.

והנפקא מינה בשאלה זו, היא, כאשר חל שינוי במחיר העבד, לאחר שנתן העבד לאדון את מחצית דמיו.

אם נאמר שהפדיון של מחצית שנות עבודתו חל כבר בשעה שהעבד נתן לאדון את חצי דמיו, אין שינוי המחיר נוגע לו, שהרי חל כבר שיחרורו ממחצית שנות עבודתו בעת שנתן את הכסף.

אך אם נאמר שהפדיון לא חל בזמן נתינת הדמים, אלא רק לאחר שיעברו חצי שניו, משתנה מחיר הפדיון, כפי השתנות מחיר העבד.

ויש בדבר זה צד קולא וצד חומרא כמו שיתבאר להלן בגמרא, בהרחבה.⁽⁹⁵⁹⁾

וכך הוא ההסבר של צדדי הספק:

המוכר את שדה אחוזתו⁽⁹⁶⁰⁾ לחברו, יכול לגאול אותה מידו.

שנאמר [ויקרא כה]: "והשיגה ידו, ומצא כדי גאולתו. ושב לאחוזתו".

כמבואר להלן בגמרא בהרחבה.

960. היא שדה שירש מאבותיו, שירשו אותה מאבות אבותיהם וכן הלאה, והיא הנחלה שעוברת בירושה מזמן הנחלת הארץ לשבטים.

961. כלומר: אם העבד הוול, הרי זה קולא כלפיו לומר שאינו נגאל לחצאין. [כמבואר לעיל בהערה 959 ולהלן בגמרא].

962. כלומר אם התייקר העבד [וכנ"ל בהערה 959 ולהלן בגמרא].

963. [א] בפשטות משמע מדברי הגמרא ורש"י, שגם לפי הצד הזה שהזכיר רב הונא בר חיננא לומדים גזרה שוה "גאולתו" "גאולתו" משדה אחוזה, אלא שיש הגבלה בגזרה שוה שאין לומדים ממנה אלא לקולא ולא לחומרא. [כן מוכח מתוך דברי לחם משנה עבדים ב ד סוף ד"ה ויש לו. והרמב"ן הסתפק בהסבר דברי רש"י, והעלה צד אחד לבאר כנ"ל. וכן נוטים דברי תוספות. וכעין זה מוכח מדברי רש"י, אך עיין שם מה שהוסיף בזה].

אך קשה: והלא "אין גזרה שוה למחצה" [כריתות כב ב]

[ולמהר"י בירב יש שיטה אחרת כאן. עיין בדבריו].

ב. כתב הרשב"א: אם האדון התרצה לקבל את חצי הדמים מן העבד בתורת פרעון אין ספק שהעבד נגאל בכך לחצאין, כיון שהדמים הללו נחשבים פרעון. והספק של הגמרא הוא לענין אם העבד יכול לכופף את האדון לקבל בעל כרחו חצי פרעון. וכן, אם האדון קבל את הדמים סתם, אזי אם נאמר שאין העבד נגאל לחצאין האדון יכול לומר שלא התרצה לקבל את הדמים בתורת פרעון אלא כפקדון בלבד. [רשב"א להלן ד"ה אי אמרת].

957. כך מבואר מתוך דברי אביי להלן. ועיין מהרי"ט.

958. כלומר: כבר מעכשיו התמעט קנין העבד ואינו קניו לאדונו אלא לחצי שניו.

959. אם העבד התייקר לאחר הפדיון, אזי אם נאמר שהוא נגאל לחצאין הרי זה קולא לגביו, ששילם כפי שהיה שוה בשעת הזול ואינו צריך להוסיף ולשלם כפי דמיו בשעת היוקר. ואם העבד הוול לאחר הפדיון, אזי, אם נאמר שהוא כבר נגאל לחצאין הרי זה חומרא לגביו, ששילם כשווי בשעת היוקר,

אמר ליה ענה רב ששת לרב הונא בר חנינא:

גנב שאין לו אפשרות לשלם עבור הגנבה, בית דין מוכרים אותו לעבד, שנאמר [שמות כב]: "אם אין לו [אפשרות לשלם], ונמכר בגנבתו".

ושנינו בברייתא לעיל [יח א], שאם הגנבה היתה חמש מאות זוז, והגנב שוה אלף זוז, אינו נמכר. משום שנאמר "ונמכר". ומשמע, כולו ימכר, ולא חציו בלבד.

ורב ששת מוכיח מדברי הברייתא ההיא, שאף לענין גאולת עבד עברי הנמכר לעובד כוכבים, אינו נגאל לחצאין:

שהרי לאו, אמרת התם, הלא כך אמרת בסוגיא שם [לעיל יח א]:

"ונמכר" — כולו ולא חציו.

ואם כן, הכי נמי, גם בגאולת עבד עברי מאדונו הנכרי יש לדרוש את הכתוב באותה צורה, שהרי נאמר [ויקרא כה]: "או השיגה ידו, ונגאל".

ומשמע, נגאל כולו, ולא חציו!

ומכאן, שעבד עברי הנמכר לעובד כוכבים אינו נגאל לחצאין.

אביי מבאר מה הנפקא מינה בספק של רב הונא בר חנינא, אם נאמר שעבד נגאל לחצאין: (965) (966)

[מרש"י להלן כא א בד"ה או דילמא משמע ש"גאולתו" "גאולתו" היא גזרה שוה ולא גילוי מילתא, אבל מהרי"ט שם נוקט שדעת רש"י שזהו גילוי מילתא ויש ליישב].

[ד] לפי הפירוש האחרון קשה: מדוע רב הונא בר חנינא לא הסתפק גם שמה אין לומדים "גאולתו" "גאולתו" משדה אחוזה כלל. כפי שהסתפק להלן בענין בתי ערי חומה? ועיין רש"ש, ולחם משנה שם.

לביאורים נוספים בשאלת רב הונא בר חנינא, עיין רמב"ן וריטב"א.

964. שדה אחוזה אינה נגאלת לחצאין מפני שנאמר בה [ויקרא כה] "והשיגה ידו ומצא כד"י גאולתו". והנה, מאותו פסוק דרשו דין נוסף [ערכין ל ב]: מאחר שנאמר "והשיגה ידו" משמע שאינו נגאל אלא אם יש לו, אבל אינו לזה מאחרים וגואל. [דין זה מובא גם להלן בגמרא].

וקשה: מדוע רב הונא בר חנינא לא הסתפק גם בענין זה: האם נלמד את דין עבד מדין שדה אחוזה?

ויש לומר: בענין עבד נאמר [ויקרא כה מט] "או השיגה ידו" ומכאן שעבד אינו לזה וגואל, ולפיכך אין להסתפק בדבר. [תוספות רא"ש, שיטה לא נודע למי, וכן מבואר מדברי רש"י להלן כא א ד"ה עבד עברי וכו'].

אבל, הרמב"ם [עבדים ב ז] כתב שעבד עברי הנמכר לגוי לזה וגואל. והאחרונים התקשו בדבריו. [עיין כסף משנה ולחם משנה שם. ועיין מאירי. ועיין ספר המפתח שם].

965. גם אם נאמר שאין העבד נגאל לחצאין, הרי בודאי עבד שנתן את חצי דמיו לאדון אין אותם דמים נקנים לאדון כמתנה, אלא הרי הם פקדון בידו עד שיעברו חצי שניו, ובאותה שעה העבד ייפדה באותם המעות.

ולפיכך יש לשאול: מה הנפקא מינה בספקו של רב הונא בר חנינא אם עבד נגאל לחצאין?

ואביי בא לענות על כך. [וכן, לבאר מה הם צדדי הקולא והחומרא המובאים בגמרא לעיל לפירוש מקצת המפרשים הנ"ל הערה 963].

וקשה: לכאורה יש נפקא מינה פשוטה בדבר — אם העבד

ואם אנו לומדים גזרה שוה, עלינו ללמדה בין לקולא ובין לחומרא!

[ב] כנראה שמכח קושיא זו, מבאר הרשב"א את דברי רש"י באופן אחר:

אם אכן התקבלה גזרה שוה, בודאי נלמד משם בין לקולא ובין לחומרא, אך רב הונא בר חנינא מסתפק בזה גופא — האם התקבלה גזרה שוה "גאולתו גאולתו"?

צד ראשון — התקבלה גזרה שוה בין לקולא בין לחומרא. צד שני — לא התקבלה גזרה שוה כלל, ומסברא אנו אומרים שנגאל לחצאין כיון שהכתוב הקל על עבד עברי בענין עבד שהכסוף או השביח.

וכל זה כשהגאולה לחצאין היא לקולא, אבל לחומרא אינו נגאל לחצאין [כשם שמצאנו בעבד שהשביח או הכסוף]. אך, הרמב"ן טוען כנגד ההסבר הזה:

לפי ההסבר הזה, כשנאמר בגמרא "או דלמא לקולא אמרינן לחומרא לא אמרינן" אין כאן נתינת טעם למה לא לומדים "גאולתו" "גאולתו" בגזרה שוה. וקשה: היה ראוי לגמרא לתת טעם מדוע אין לומדים גזרה שוה. או לומר "היכי דגלי גלי היכא דלא גלי לא גלי" כדלהלן בגמרא! [כלומר: כשם שהצד הראשון — "גאולתו גאולתו גמר" היינו נימוק ונתינת טעם, כך גם הצד השני שכנגדו בגמרא צריך להיות בו נימוק ונתינת טעם כנגד הצד הראשון, ולא בא לומר את עצם הדין, ואילו לפי הסבר הרשב"א חסר בגמרא נימוק כנגד מה שנאמר בצד הראשון שלומדים גזרה שוה "גאולתו" "גאולתו"].

[ג] באופן אחר יש ליישב את פירוש רש"י כפשוטו על פי דברי רבנו תם בתוספות [ולפי זה מיושבת קושית הרמב"ן]:

"גאולתו" "גאולתו" אינה גזרה שוה גמורה, אלא היינו גילוי מילתא בעלמא [כלומר: מסתבר ש"גאולתו" המוזכרת בענין עבד היא כ"גאולתו" המוזכרת בשדה אחוזה. אבל אין כאן גזרה שוה שהתקבלה הלכה למשה מסיני שלומדים זה מזה], ולפיכך רב הונא בר חנינא הסתפק שמה מסברא יש לומר שדוקא לענין קולא ראוי ללמוד את "גאולתו" שעבד מ"גאולתו" שבשדה אחוזה, אבל לחומרא אין לומר כן. כשם שמצאנו בענין עבד שהשביח או הכסוף.

שהפדיון לא חל כלל, ולפיכך, אם העבד רוצה להשלים את כסף פדיונו ולצאת עכשיו, עליו לשלם 200 זוז, כפי שהוא שוה עכשיו לעבודת השנים שנותרו לו.

וכיון שנמצאים עתה אצל האדון חמשים הזוזים שנתן לו תחילה, בתורת פקדון – **יהיב ליה מאה וחמשים, ונפיק.**

הרי הוא נותן לאדונו 150 זוז, מלבד חמישים הזוז שנתן תחילה, וכיון שהוא שילם עתה את כל שווי עבודתו, הוא יוצא לחרות.

[ונמצא שבסך הכל נתן לאדון 200 זוז בפדיונו].⁽⁹⁶⁹⁾

ולפני שאביי הספיק לסיים את דבריו, מיד הגמרא תמהה על דבריו:

והאמרת, הרי למדנו בברייתא לעיל, שאם העבד השביח ונתרבה **כספו** [שווי של העבד], מחשבים את דמי פדיונו **מכסף מקנתו**, ולא כפי שווי עכשיו!

ואם כן, בין אם נאמר שהעבד נגאל לחצאין, ובין אם אינו נגאל לחצאין, עליו להוסיף רק עוד חמישים זוז, שהרי הוא נקנה במאה זוז בלבד!

ומתרתת הגמרא את דברי אביי:

אמר אביי: אם תימצי לומר שעבד עברי נגאל לחצאין,⁽⁹⁶⁷⁾ **משכחת לה תמצא נפקא מינה בדבר הזה הן לקולא והן לחומרא –**

משכחת לה לקולא –

כאשר **זבניה**, אם האדון קנה את העבד **במאה זוז, ויהיב ליה**, והעבד נתן לו אחר כך **חמשים זוז**, שהם **פלגא דדמי**, מחצית דמיו.

ולאחר מכן **אשבח** השביח העבד, **וקם על מאתן**, עמד מחירו על שווי מאתים זוז עבור שנות עבודתו הנותרות.

אי אמרת שהעבד **נגאל לחצאין**, נמצא שכבר חל הפדיון של חציו בחמשים זוז.

ואם העבד רוצה להשלים את כסף פדיונו, ולצאת עכשיו – לא נותר לו לשלם בשעת היוקר אלא עבור המחיר של חציו השני בלבד.

ולכן, **יהיב ליה מאה זוז, ונפיק.**

נותן העבד לאדונו מאה זוז, כשווי מחצית שניו עתה, ויוצא לחרות. ונמצא שבסך הכל נותן העבד הזה לאדון 150 זוז בפדיונו.⁽⁹⁶⁸⁾

ואי אמרת שאין העבד נגאל לחצאין, נמצא

נתן לאדון חצי דמיו ובא לחזור בו ותובע מהאדון שיחזיר לו את המעות ולא יצא לחפשי, והאדון מסרב, אזי, אם נאמר שהעבד נגאל לחצאין, כבר חלה גאולתו ואינו יכול לחזור בו, אבל אם נאמר שאינו נגאל לחצאין בידו לחזור בו!!

יש לומר: היה ראוי לכפות את העבד לפדות את עצמו אם יש לו ממון משום פגם המשפחה, אלא שאין כופין אותו לכך מפני שבידו לחזור ולפדות את עצמו, אבל כאשר העבד כבר נתן את כסף גאולתו לאדון בודאי אינו יכול לחזור בו משום פגם משפחה ואפילו אם לא חלה גאולה לחצאין. [המקנה ד"ה משכחת לה בסוף דבריו, על פי הגמרא לעיל יח א, ועיין שם עוד].

966. כך יש לבאר את דברי אביי כאן לפי מה שביארו כמה מפרשים בדעת רש"י [לעיל הערה 963], שבספקו של רב הונא בר חיננא היה צד שלומדים "גאולתו" "גאולתו" לקולא ולא לחומרא. [אבל, הרמב"ם והרשב"א מבארים את דברי אביי באופן אחר לשיטתם בהסבר הספק לעיל]. ועיין בהערה הבאה.

967. בפשטות אביי, אינו חולק על מסקנת רב ששת לעיל שעבד עברי אינו נגאל לחצאין, אלא אביי בא לבאר את ספקו של רב הונא בר חיננא. [כדלעיל בהערה הקודמת]. ולפי זה הלכה בודאי עבד עברי אינו נגאל לחצאין, וכדברי רב ששת.

וכן פסקו הסמ"ג [עשה פג] והריטב"א.

אבל, הרמב"ם [עבדים ב ז] פסק שעבד עברי הנמכר לגוי נגאל לחצאין. וכתב כסף משנה שלדעת הרמב"ם אביי חולק על מסקנת רב ששת. והוסיף בלחם משנה שם, שלדעת אביי אין לומדים כלל "גאולתו" "גאולתו" משדה אחוזה ואפילו לקולא. [אלא משכחת לה בין לקולא ובין לחומרא שנגאל לחצאין].

[והאחרונים תמהו על דברי הרמב"ם והאריכו להסבירו, עיין בדבריהם, ועיין מאירי].

968. להלן הגמרא מקשה: והלא אמרנו לעיל שעבד שהשביח אינו משלם אלא "מכסף מקנתו" [כלומר: כשעת המכירה], ומדוע עליו לשלם מאה זוז כפי שווי עתה?

969. התבאר לעיל [הערה 956 אות ב] בשם הרשב"א שכאשר האדון התרצה לקבל את המעות בתורת פרעון אין ספק שעבד נגאל לחצאין. והספק של רב הונא בר חיננא הוא: האם העבד יכול לכופף את האדון לקבל את פדיונו לחצאין בעל כרחו.

הרשב"א הבין שאביי דיבר במקרה שהאדון קיבל את המעות מדעתו [כנראה מפני שאביי נקט שהמעות "פקדון" ומשמע שחייב בשמירתם. ואם לא הסכים לקבלם אין זה בגדר "פקדון"]. ואם כן קשה: כיצד יתכן לומר בזה שהעבד לא יגאל לחצאין?

אם האדון קנה את העבד במאתיים זוז, ואחר כך נתן לו העבד מאה זוז כדי לפדות את חציו, ואחר כך התקלקל העבד, וקם ועמד מחירו על מאה זוז.

אי אמרת עבד נגאל לחצאין, נמצא שקנה העבד את חצי שנות עבודתו באותם מאה זוז שנתן לאדון עבור פדיון חציו, והאדון קנה את מאה הזוז הללו לעצמו.

ועכשיו, אם בא העבד לפדות את חציו השני, צריך לשלם לו לאדון עוד חמשים זוז נוספים [מחצית ממאה], עבור חציו השני.

ואי אמרת אין עבד נגאל לחצאין, נמצא שהאדון לא קנה את אותם מאה זוז כלל, שהרי לא חל בהם הפדיון.

ואם כן, **הנך מאה פקדון נינהו גביה**. אותם מאה זוז, הם פקדון בידי האדון.

הלכך, **יהיב להו ניהליה, ונפיק**.

העבד יכול להקנותם לאדון עתה, ולצאת לחרות לגמרי, שהרי עתה העבד כולו אינו שוה אלא מאה זוז בלבד. ועבד שנתמעט כספו, מחשבין לו כפי שניו [כמו שהוא שוה עכשיו]. (970)

הבעיה השניה של רב הונא בר חיננא: (970*)

הקניה במלואם. ואם לא גאל בתוך שנים עשר חדש הבית נחלט לקונה לעולם. ואינו חוזר ביובל. [כלומר: אם היובל חל בתוך שנה מהמכירה אינו חוזר למוכר, אלא עומד ביד הלוקח עד שירצה לגאול בתוך השנה או עד שיחלט למוכר. וכן אם היובל חל לאחר שנה, כבר נחלט הבית למוכר ואינו יוצא מידו לעולם].

הסוגיא שלפנינו דנה אם מוכר בית בבתי ערי חומה לזה וגואל וגואל לחצאין. ואם נגאל על ידי קרובים.

[ג] מקדיש שדה אחוזה. שיעור פדיונו חמישים שקל כסף לשדה שיש בה שיעור כדי זרע חומר שעורים, ויכול לגאול מיד [ואינו צריך להמתין שנתיים כמוכר שדה אחוזה]. ואם אין לו מעות לזה וגואל, וגואל לחצאין. ואם השדה לא נגאלה עד היובל על ידו או על ידי בנו, הרי זו מתחלקת לכהנים ביובל [והם נותנים דמים לבדק הבית כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון. ואם הגובר מכרה לאחר ולא גאלה הבעלים הרי זו מתחלקת לכהנים ביובל ואינם צריכים לתת דמים לבדק הבית].

[ד] המוכר בית בבתי החצרים, [דהיינו] – בעיר שאינה מוקפת חומה מימות יהושע], דינו כדין שדה אחוזה לענין שבידו לגאול עד היובל ואינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין ונגאל בקרובים. אבל יש לו יפוי כח יותר משדה אחוזה בדבר

כאן מדובר באופן אחר. בעבד **דאוקיר**, שמתחילה בשעת המכירה היה מחיר הקניה של עבד ביוקר, במאתיים זוז, ואחר כך **זל**, הוזל מחיר העבד ועמד על מאה זוז, והעבד בא לפדות את חציו בחמישים זוז כפי שניו, ולא הספיק להשלים את כל פדיונו, עד שחזר **ואוקיר**, ועמד על מאתיים זוז, כפי שהיה שוה בשעת מכירתו.

ולכן, אם נאמר שעבד נגאל לחצאין, הרי כבר נפדה חציו בחמישים, ולא נותר לו לשלם בשעת היוקר אלא עבור חציו בלבד. ולפיכך הוא מוסיף מאה זוז. שהרי בין "כסף מקנתו" ובין "כפי שניו" הם מאתים זוז.

אבל אם נאמר שאין העבד נגאל לחצאין, נמצא שלא חל הפדיון כלל, ועליו להשלים מאה וחמשים זוז, ולפדות את עצמו במאתים זוז.

ולאחר שתירצה הגמרא את הקושיה על אביי מהברייתא, ממשיכה הגמרא להביא את המשך דברי אביי, להסביר מה הוא צד החומרא שבדבר על הצד שעבד נגאל לחצאין:

משכחת לה לחומרא, תמצא חומרא בדבר, כאשר **זבניה במאתן** –

יהיב מאה, פלגי דדמי. ואיכסף.

ותירץ הרשב"א: מדובר באדון שקיבל את המעות מן העבד סתם, ואם נאמר שאין עבד נגאל לחצאין אנו מפרשים שהאדון כבלם בתורת פקדון ולא בתורת פרעון.

970. האחרונים התקשו בספיקו של רב הונא בר חיננא: כיצד עלה ברעתו לומר [לדעת רש"י ועוד] שבשעה שהעבד גואל את עצמו לחצאין אותה גאולה עומדת בספק – אם לבסוף העבד השביח הרי זו גאולה ואם הכסף אינה גאולה? עיין מהרי"ט וחזון איש.

970*. לצורך הבנת סוגיית הגמרא כאן. נביא הדינים השייכים לסוגייתנו בקיצור:

[א] מוכר שדה אחוזה [שדה הבאה לו בירושה מאבותיו שנחלו את הארץ] אינו יכול לגאולה עד שיעברו שנתיים מהמכירה. ומכאן ואילך אם השיגה ידו גואל, ומחשב לפי הדמים שקיבל כמה עולה לכל שנה. ואם אין לו מעות כדי גאולתו אינו לזה וגואל ואינו גואל לחצאין. אך קרוביו יכולים לגאול את השדה.

[ב] המוכר בית בבתי ערי חומה [בעיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון] יכול לגאול עד שיעברו שנים עשר חודש מיום ליום, וכשגואל אינו גורע כלום, אלא משלם את כל דמי